

Jurij Hadalin

BREZ DLAKE NA JEZIKU:⁹⁹²

IDEJNOPOLITIČNI IN SOCIALNOGOSPODARSKI KONCEPTI SLOVENSKE NACIONALNE STRANKE V PRVIH 15 LETIH NJENEGA DELOVANJA

Slovenska nacionalna stranka je že od svojega spektakularnega suspeha na parlamentarnih volitvah leta 1992⁹⁹³ slovenski politični fenomen, ki je težko opredeljiv. Zaradi določenih elementov, ki jih vsebuje strankin program in odsevajo tudi v parlamentarnih in medijskih nastopih njenih poslancev, je bila v ideološkem spektru uvrščena na desnico, komentatorji so jo radi potiskali celo k skrajni desnici. V njenem programu lahko sledimo določenim ideološkim izhodiščem, ki v slovenskem političnem prostoru navadno kreirajo ločnico med levo in desno politično usmeritvijo in določeno stranko premikajo ostro proti določenemu polu.⁹⁹⁴ Predvsem tukaj

992 Naslov povzema slogan volilne kampanje SNS za državnozborske volitve leta 2004. – SNS na volitve »brez dlake na jeziku«.

993 Taškar, Nenaklonjeni spremembam, str. 2.

994 Težavnost opredelitev lahko spremljamo že v sami stranki, ki je ob odhodu takratne Združene liste socialnih demokratov iz koalicije januarja 1996 svoj položaj na političnem spektru komentirala kot desnosredinski, za skrajno desno pa označila SDSS (od 1996 SDS) in krščanske demokrate (SKD).

govorimo o odnosu do dogajanja v času med drugo svetovno vojno, kjer je SNS zavzemala izrazito pozitivno stališče do narodnoosvobodilnega boja. Po drugi strani pa je med slovenskimi parlamentarnimi strankami zagotovo bila tista, ki je v svojih programih imela eksplicitno zapisanih največ elementov, na podlagi katerih bi na desnico tudi spadala, tudi na račun neprikrite ksenofobije.⁹⁹⁵ Zaradi izredno dinamičnih sprememb v stranki, kajti strankin program je izredno stabilen, nestabilna je predvsem sama stranka, se je njena javna podoba nenehno spreminjala. Prehajala je od militantne k bolj sprejemljivi, a vendar je zaradi političnega boja in zagotavljanja svojega prostora pod soncem bila pogosto vedno tik ob robu, občasno pa je njena politična retorika pljusknila čez meje družbeno še sprejemljivega.

V medijskem prostoru se je za stranko uporabljala oznaka populizma. Čeprav termin populizem v politoloških raziskavah ni najbolj uveljavljen, pa je za potrebe umeščanja stranke v slovenski politični spekter morda še najbolj uporaben. Populizem nima ideoloških meja, lahko ga umeščamo na levi in na desni spekter politike, a večinoma ga lahko opredelimo na podlagi ideacionalnega pristopa. V tem primeru je populizem definiran kot ideologija, ki predstavlja »ljudstvo oziroma populus« kot moralno silo in ga zoperstavlja moralno korumpirani »elita«. Različne oblike populizma se razlikujejo v svojem ciljnem »populusu«, ki je lahko osnovan na razredni, etnični ali nacionalni osnovi. Politični nasprotnik – »elita«, je navadno predstavljen kot homogen blok, v katerem so združene uveljavljene politične sile, gospodarstvo, kulturne elite in kompleten medijski prostor. V svoji najbolj preprosti obliki je populizem pogosteje povezan s pojmom demagogija in se uporablja za opisovanje klasične politične strukture, kjer karizmatični politični voditelj ponuja emocionalno nabite poenostavljene odgovore na kompleksna vprašanja, pogosto povezane tudi s političnim oportunizmom.⁹⁹⁶ Zelo pogost je tudi pojav karizmatičnega, a dominantnega voditelja, ki okrog sebe zgradi gibanje ali politično stranko, vendar stranko kljub njeni demokratični podobi obvladuje programsko in strukturno.⁹⁹⁷ Poleg tega je za populistična gibanja značilna uporaba »barvitega in nediplomatskega jezika«,⁹⁹⁸ s čimer se poskušajo volilcem predstaviti kot

Svoje stališče je utemeljevala na »odnosu do poklanjanja slovenske lastnine tujcem in rimskokatoliški Cerkvi«. SNS o novonastalem položaju.

995 Pri predstavitvi programa za državnozborske volitve leta 1992 so poudarili, da ima stranka dobro zastavljen program, a pri tem niso pozabili povedati, da je pogoj za njegovo uresničitev odhod 500.000 Neslovencev. – Slovenska nacionalna stranka se pripravlja na volitve.

996 Spruyt et al., Who Supports Populism and What Attracts People to It?

997 Mudde in Kaltwasser, Populism: A Very Short Introduction., str. 44–45.

998 »SNS na glas pove tisto, kar Slovenci po tihem mislijo.« –*Delo*, 34, št. 218, 21. 9. 1992, str. 2, Jelinčič: Slovenija naj se odtrga od Balkana.

antisistemska stranka,⁹⁹⁹ zato se retorika glavnine populističnih strank bistveno razlikuje od retorike tistih, ki sestavljajo politični establišment.¹⁰⁰⁰

Dejstvo, da SNS nikoli ni vstopila v vlado, čeprav tega nikoli ni popolnoma izločila kot možnosti, ji je omogočilo ohranjanje nekakšne antipolitične ali protisistemske drže, ki je bila eden od razlogov za njeno relativno stabilno volilno podporo. V strankinih programih, vsaj od drugega iz leta 1995 do pete verzije iz leta 2016, je v III. členu tudi jasno opredeljena strankina vloga v državnem zboru, vendar formulacija niha od zapisa, da je »Slovenska nacionalna stranka v svojem izhodišču praviloma opozicijska stranka, ki deluje po principu konstruktivne opozicije«,¹⁰⁰¹ proti resolutni izjavi iz leta 2000, da »Slovenska nacionalna stranka deluje po načelu konstruktivne opozicije«,¹⁰⁰² do ohlapne, da »delovanje Slovenske nacionalne stranke temelji na konstruktivnosti«, ki se nahaja v zadnjih dveh programih iz let 2005 in 2016.¹⁰⁰³ Lastnega delovanja stranka ni dojemala kot populističnega in je v svojih programih to eksplicitno zavračala: »Politično delovanje bo potekalo v nasprotju s cenanim populizmom in oblikovanjem kratkoročnih političnih odločitev, ki temeljijo zgolj na interesih političnih elit ali političnih strank.«¹⁰⁰⁴

Vse zgoraj navedeno se v primeru SNS dozdeva kot aparat, ki omogoča razumevanje delovanje stranke skozi njenih skoraj trideset let obstoja. Po kadrovskih nevihtah, te so bile največkrat povezane s tem, da je opozicijska SNS v ključnih trenutkih pri podpori vladi ali njenim projektom pragmatično odigrala vlogo »jezička na tehtnici«,¹⁰⁰⁵ je v stranki vedno na površju ostal njen prvi predsednik in avtor temeljnih programskih izhodišč Zmago Jelinčič.

Razumevanje sprememb, ki so se dogajale v stranki, tako ni povezano toliko s programskimi izhodišči, čeprav so ravno ta omogočala precejšnjo prilagodljivost stališč, temveč je nujno pogledati tudi, kako je stranka nastala in

999 In se pri tem navezuje na nacionalizem. »SNS je prva slovenska stranka pri nas, vse ostale so bile pač politične. Zato bomo v stranko jemali samo Slovence in tiste, ki se Slovence počutijo.« – Zmago Jelinčič je v *Tribuni* leta 1991 med pogoji za članstvo v »slovenski« stranki omenjal le tedaj modni antikomunizem, član SNS namreč v preteklosti ni smel biti član ZKS ali »lubenica, navzven zelen, navznoter pa krvavo rdeč«. – Šuen, Za Veliko Slovenijo, str. 7.

1000 Canovan, *Populism for Political Theorists*, str. 242.

1001 Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke, str. 30.

1002 Program stranke.

1003 Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 10. kongresu stranke na Otočcu, 7. 5. 2016, in Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 7. kongresu stranke na Brdu pri Kranju, 21. 5. 2005.

1004 Okvirni program Slovenske nacionalne stranke, str. 37.

1005 Bratok, Zmago Jelinčič: Smo in bomo ostali jeziček na tehtnici, str. 11.

zakaj je tako rekoč iz mandata v mandat doživljala spremembe v svoji kadrovski sestavi. Geneza SNS leži v razmišljanju nekaterih radikalnejših članov Slovenske socialdemokratske stranke o tem, da je koalicija Demos preveč neodločna v svojih dejanjih, politika SDSS pa preveč levo usmerjena. To je pet članov stranke spodbudilo k razmišljanju o potrebi po novi, radikalnejši stranki. Časovno se ideja o potrebi po novi stranki ujema z obdobjem t. i. »štrajka smetarjev«, »ko je prvič nedvoumno prišla v ospredje – poleg socialnega elementa – nacionalna podstat ‚obračuna z Bosanci‘ v Sloveniji, ki so hoteli višje plače«. ¹⁰⁰⁶

Predlog, da bi se stranka poimenovala narodna, so zavrnil in Tonči Kuzmanič ponuja dobro razlago, od kod se je pojavil pridevnik nacionalna. Izvor imena bi tako lahko postavili v medijsko zelo prisotne ideje filozofa Tineta Hribarja in kroga *Nove revije*, »saj narod kot tak ne more biti državotvoren, nacija pa lahko to je«. Zmago Jelinčič je kasneje to ustvarjalno nadgradil v misel, da »ko narod ustvari svojo državnost in jo postavi na temelje, postane nacija«, ¹⁰⁰⁷ a do te premene pride šele z osamosvojitvijo. V lapidarnem programu SNS, ki je bil sprejet na ustanovnem zboru v Ljubljani 16. marca 1991, je v preambuli zapisano: »Prva in osnovna programska usmeritev SNS, iz katere izhajajo vse podrobnejše in direktnejše usmeritve, je dobrobit slovenskega naroda – svoj gospod na svoji zemlji.« ¹⁰⁰⁸

Stranka je do prvega nastopa na volitvah morala počakati še skoraj dve leti. Medijska pozornost, ki jo je kot ena izmed množice novonastalih strank dobila, je bila najverjetneje posledica uporabe agresivne retorike in odmevnih tiskovnih konferenc, ki jih je skliceval predsednik stranke. Svojo javno prezenco so v volilnem letu 1992 stopnjevali, ¹⁰⁰⁹ pojasnjevali svoja stališča, ki so bila izrazito protitujsko usmerjena, opozarjali na nevarnost jugoslavizacije, svarili pred dejstvom, da vojna za osamosvojitve Slovenije še zdaleč ni končana, in se poskušali v političnem spektru pozicionirati desno, v duhu t. i. evropske nove desnice. Namenoma so začeli organizirati paravojaške enote, ki naj bi imele sredi leta 1992 500 izurjenih pripadnikov. Ti naj bi zaradi nevarnosti napadov »Neslovencev« skrbele za javno varnost, da o nenehnem povečevanju vpliva Stranke za enakopravnost občanov, ki je zastopala interese pripadnikov novonastale manjšine nekdanjih jugoslovanskih priseljencev, niti ne govorimo. ¹⁰¹⁰ Militantna podoba, ki jo je

1006 Kuzmanič, Politični ekstremizem pod Slovenci, str. 50.

1007 Prav tam, str. 51.

1008 Okvirni program Slovenske nacionalne stranke, str. 37.

1009 Že prvega aprila je tako SNS na svojem drugem kongresu predstavila svoj program in napovedala, da bo v novoizvoljenem parlamentu imela od pet do deset poslancev, svoj program pa je predstavila v kratkem geslu: »Stanovanja Slovincem, službe Slovincem, standard Slovincem, Slovenijo Slovincem.«

1010 »Zgodovinska resnica je, da v Sloveniji živi en sam narod – slovenski in dve avtohtoni manjšini – madžarska in italijanska. Poskus neslovenskih strank za pridobitev manjšinskega statusa je dolgoročen projekt ‚krajinizacije‘ Slovenije«, je na stališča Stranke za enakopravnost občanov odgovoril predsednik Slovenske nacionalne stranke Zmago Jelinčič. – SNS proti poskusom »krajinizacije« Slovenije.

spremljala tudi precej nazorna podoba določenih članov in predsednika stranke, je v javnosti dajala vtis, da smo bili priča fašizaciji ali škvadrizmu – Jelinčič pa je grobo zavračal primerjave z Vojislavom Šešljem ali Dobroslavom Parago, predvsem zato, ker je tedaj imidž stranke zahteval čim bolj grobo zavračanje kakršnihkoli povezav z ozemljem in kulturo nekdanje skupne države.¹⁰¹¹ Podoba in retorika sta bili očitno več kot uspešni. SNS je na volitvah dosegla svoj do danes najboljši rezultat in Miklavž leta 1992 ji je prinesel 10 odstotkov glasov ali 12 poslanskih mandatov.¹⁰¹²

Volilni uspeh pa se je razblinil že konec januarja 1993, ko je v stranki prišlo do velikega razkola. Ob vprašanju podpore mandatarju za sestavo nove vlade dr. Janezu Drnovšku in nasprotovanju potrditvi Janeza Janše za obrambnega ministra je v stranki prišlo do resnega spora, zaradi katerega je iz stranke in poslanskega kluba bil najprej izključen Marjan Stanič, nato pa še pet poslancev. Nezadovoljno »desno« krilo je poskusilo z organizacijo izrednega kongresa SNS v Celju prevzeti stranko, v njegovi odsotnosti so Zmagu Jelinčiču izglasovali nezaupnico in za vršilca dolžnosti predsednika izvolili Staniča.¹⁰¹³ V tem času je v intervjuju za *Slovenske novice* Stanič jasno povedal, kako je bila stranka organizirana, in njegovim trditvam lahko deloma pritrujemo do današnjih dni,

»saj naj bi pri SNS ne šlo le za ‚nedemokratsko strankarsko ureditev‘, pač pa celo za svojevrstno ‚diktaturo navznoter‘. /.../ ‚Zmago je bil vedno samoiniciativen in precej samovšečen /.../ nikoli ni bilo nobenega zapisnika /.../‘. SNS je po njegovi oceni delala po principu ‚stranka, to sem jaz‘, Jelinčič pa naj bi nekoč celo izjavil, da ‚stranka lahko dobro deluje le, če deluje po načelih diktature‘.«¹⁰¹⁴

Kljub ločitvi je Jelinčiču uspelo ohraniti dovolj veliko jedro stranke, da je zmožel 20. marca na dvorcu Zemono organizirati redni kongres stranke in stranko stabilizirati.¹⁰¹⁵ Tu je verjetno veliko vlogo odigrala njegova karizma, ki jo je predsednik SNS močno potreboval, saj je kmalu izbruhnila nova afera, v javnost je prišel t. i. »dosje Padalec«, ki je razkrival, da je bil Jelinčič v prejšnjem sistemu sodelavec slovenske tajne službe. Stranko je nato zapustil še en poslanec,¹⁰¹⁶ do leta 1995 pa so v poslanski skupini SNS ostali le še trije.¹⁰¹⁷ Stranka se je z odhodom

1011 Kršinar, Zmago Jelinčič, predsednik Slovenske nacionalne stranke, str. 25.

1012 Izidi dosedanjih parlamentarnih volitev v Sloveniji.

1013 Izredni kongres SNS: Marjan Stanič – v. d. predsednika.

1014 Kuzmanič, Politični ekstremizem pod Slovenci, str. 48.

1015 Pričetek kongresa Slovenske nacionalne stranke. *STA*, 20. 3. 1993.

1016 Andrej Lenarčič. Prestopil je k Demokratični stranki Slovenije, kasneje pa se je pridružil skupini samostojnih poslancev. – *DZ RS*, Komisija za volitve, imenovanja in administrativne zadeve. Prestopi v poslanskih skupinah in preimenovanje poslanskih skupin, 28. 10. 1996.

1017 V poslanski skupini so ostali Zmago Jelinčič, Polonca Dobrajc in Rafael Kužnik. Marca 1994 je bil zaradi neupoštevanja strankarske discipline pri glasovanju o razrešitvi obrambnega ministra Janeza Janše iz stranke izključen Ivan Verzolak, leta 1995 pa je iz stranke izstopil še Jožef Kopše. – Bratok in Kopše, Nisem največji med političnimi spletkarji, str. 6–11.

militantnega krila v letu 1993 zelo pacificirala¹⁰¹⁸ in je svoje delovanje vse od tedaj usmerjala v besedne obračune ali z besednjakom strankinega programa: »Ta program pomeni trajno strateško sporočilo Slovenske nacionalne stranke v skladu z načeli demokratične politične kulture in pravne države in ob spoštovanju človekovih pravic; za dosego ciljev zastavljenih in predstavljenih v tem programu bomo uporabili vsa razpoložljiva demokratična sredstva.«¹⁰¹⁹

Delovanje zelo okrnjene poslanske skupine v parlamentu je bilo po tem, ko je »znotraj poslanskega kluba SNS kakor tudi širšega članstva prišlo do dokončne diferenciacije, do neizbežnega razpleveljenja ali deratizacije, če že hočete«, močno oteženo.

»Prvi šok slovenske javnosti se je ob uglajenih argumentiranih nastopih Zmaga Jelinčiča za parlamentarno govornico razelektril brez večjega kratkega stika, čeprav je bilo razočaranje nekaterih volilcev nad krotilec bedakov velikansko. Prav nič Hitlerjevega hysteriranja in Mussolinijevega samopoveličevanja ni hotelo biti. Niti za kapljico krvi. /.../ Politik, ki bi lahko v vsakem trenutku ponovil na drugem naslovu slišano misel ‚stranka, to sem jaz!‘, kar ni hotel in noče uporabiti svoje karizme in prirojene sposobnosti komuniciranja s širšimi množicami. Namesto da bi po levi in po desni pokosil jogurtne amaterje, se je strankin prvak, ki je tudi brez poslanske plače več kot dovolj premožen, lotil parlamentarnega dela.«¹⁰²⁰

Parlamentarno delo je SNS vzela zelo resno in bila predlagateljica več zakonov. Nekateri med njimi so bili precej sporni, kot sta denimo Zakon o preprečevanju dvojnega državljanstva¹⁰²¹ in Zakon o odpravi dvojnega državljanstva, še bolj problematična pa je bila zahteva po razveljavitvi Zakona o državljanstvu. Zaradi tega je stranka ostro nasprotovala zakonski ureditvi,¹⁰²² ki je za referendum predvidela potrebo po zbranih podpisih več kot 40.000 polnoletnih državljanov, saj ni imela dovolj poslancev, s katerimi bi lahko ta korak obšla. Kljub temu je podpise s podporo nekaterih drugih izvenparlamentarnih strank zbrala, a je ustavno sodišče razsodilo, da je predlagano referendumsko vprašanje neustavno. Cilj SNS je bil jasen, revizija domnevno skoraj 200.000 podeljenih državljanstev.¹⁰²³ Stranka je bila pri vlaganju predlogov zakonov smela, vendar pogosto manj uspešna, je pa v slogu svojega vodje s tem v javnosti širila razpravo o svojih programskih izhodiščih, ni pa imela nobenih skrupulov pri pridruževanju podpore projektom, pobudam in zakonom, »ki so v korist slovenskemu narodu

1018 Iz programa stranke leta 2000 izgine tudi pasus o legalizaciji posesti ali minimalnih omejitvah za legalno pridobitev orožja.

1019 Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 7. kongresu stranke na Brdu pri Kranju, 21. 5. 2005.

1020 Furland, Jelinčičevi včeraj, danes, jutri, str. 3.

1021 Kronologija predloga Zakona o preprečevanju dvojnega državljanstva.

1022 Zakaj referendum?.

1023 Vrabec, Slovensko državljanstvo nič več za kilo pljučne pečenke, str. 16.

in državi«. ¹⁰²⁴ V skladu s svojo deklarirano »protiklerikalno« politiko ji je tako uspelo s pobudo za sprejem Zakona o začasnem delnem zadržanju vračanja premoženja cerkvam in drugim verskim skupnostim oziroma redovom razen vračanja sakralnih objektov, ¹⁰²⁵ razburjal pa je tudi predlog o dopolnitvi zakona o pravnem položaju verskih skupnosti, ki je predvideval uvedbo t. i. cerkvenega davka. ¹⁰²⁶ Poudarjanje svojih ideoloških izhodišč in tudi konkretno pridobivanje političnih točk z opozarjanjem na vsakdanje težave državljanov pa je majhna opozicijska poslanska skupina dosegla z obilno uporabo dela parlamentarnega postopka, in sicer s poslanskimi vprašanji. Ta so poleg glasnosti v parlamentarnih komisijah postala paradni konj SNS.

Slovenska nacionalna stranka se je leta 1996 ponovno uvrstila v državni zbor, na volitvah je dosegla 3,2 odstotka glasov, kar je po tedanji ureditvi za las zadoščalo za vstop v parlament. Oblikovanje vladne koalicije se je tudi po volitvah 1996 izkazalo za izjemno težavno in pragmatični mandatar dr. Janez Drnovšek je vodil težka pogajanja, ki so konec februarja 1997 pripeljala do potrditve vlade, v kateri so sodelovale levosredinska Liberalna demokracija Slovenije, desnosredinska Slovenska ljudska stranka in Demokratična stranka upokojenecv Slovenije. A pot do sestave te vlade je bila dolga in SNS je ponovno odigrala vlogo jezička na tehtnici pri potrditvi mandatarja. Stranka je pri tem ostala enotna, še več, v preigravanju različnih scenarijev in vse krajšem roku za sestavo vlade je Drnovšek konec januarja oblikoval predlog o »vladi minimalne večine«, ki bi jo sestavljale štiri stranke, med njimi tudi SNS. ¹⁰²⁷ SNS bi po načrtu moralo pripasti ministrstvo za notranje zadeve. ¹⁰²⁸ Na koncu se je poskus vključitve SNS v vladno koalicijo izkazal zgolj za politični manever, a javnost in politika sta verjetno čutili pritisk, ki ga je pomenil morebitni vstop SNS v vladno politiko, sploh v resorju za notranje zadeve, vsaj sodeč po slovesu strankinih ideoloških usmeritev. ¹⁰²⁹

V drugem državnozbornem mandatu je v skladu s spremembami v stranki prišlo do novega fokusa. Določene usmeritve so se seveda nadaljevale in iz vprašanj, pobud in zakonskih predlogov lahko izluščimo, da je v prvem obdobju v stranki

1024 Pregled dela Slovenske nacionalne stranke v štirih letih, str. 38–39.

1025 Cerkev in veleposestnikom vendarle ne bomo podarili gozdov!, str. 23–34.

1026 Robida, Cerkev spet debelo laže, str. 31–33.

1027 Janez Drnovšek oblikoval predloga za vlado »minimalne večine«.

1028 Ravter, Vseeno je, kako očistiš ladjo, str. 15–17.

1029 Splošne usmeritve stranke so bile še vedno predmet težave, na vprašanje, ali so v SNS nacionalno ozaveščeni ali nacionalisti, je Jelinčič dejal, da »je naš nacionalizem levi nacionalizem, napreden je in svobodomiseln«. – Ravter, Vseeno je, kako očistiš ladjo, str. 16.

prevladoval izrazito »protiklerikalen«¹⁰³⁰ in »narodnoobrambni« duh. SNS je že dlje časa snovala referendumsko pobudo za spremembo zakona o denacionalizaciji, ki ga je novembra 1991 sprejela tedaj še tridomna slovenska skupščina. Poleg SNS, ki je pobudo vložila pod geslom Gozdove Slovincem, jo je pod imenom Ohranimo naše bogastvo vložila tudi ZLSD, nastopil pa je še kočevski gozdar Janez Černač s pobudo Ohranimo naše gozdove. V državnem zboru je sicer potekala tudi širša akcija zbiranja podpisov 30 poslancev, ki jo je v začetku vodila največja vladna stranka LDS (podpirala je tudi Černačev predlog), a se je v toku postopka umaknila. Na predlog SNS je bil k sprejetemu zakonu o zamrznitvi vračanja zemlje Cerkvi že konec leta 1995 dodan in sprejet amandma o zadržanju vračanja premoženja v naravi, kadar je upravičenec zahteval več kot 200 hektarjev kmetijskega zemljišča. To je bilo poleg omejevanja cerkvenega lastništva namenjeno dejstvu, da je prihajalo do zahtevkov po vračilu gozdov fevdalnega izvora in so potomci grofa Thuna denimo zahtevali vračilo 3500 hektarjev gozdov v Mežiški dolini. Združenim silam je uspelo zbrati več kot 50.000 podpisov, vendar je državni zbor sprejel sklep, da je treba referendumsko vprašanje dati v ustavno presojo, in določil, da je v določenih točkah v neskladju z ustavo, ter projekt ustavil.¹⁰³¹ Podobno narodnoobrambno je stranka delovala tudi pri vprašanju tujih vlaganj in privatizacije in tako poskušala vložiti amandma k predlogu zakona o prevzemih podjetij, s katerim bi zaščitili notranje lastnike in s tem »najboljša slovenska podjetja pred prevzemi tujcev«.¹⁰³²

Drugo stalnico je predstavljalo vprašanje o vrednotah narodnoosvobodilnega boja, ki tudi izhaja iz osnovnih programskih usmeritev. V tem pogledu se je stranka še bolj odločno postavila proti pogledom strank z desnice in se tako denimo ostro odzvala proti odločbi ustavnega sodišča o »rehabilitaciji vojnih zločincev«.¹⁰³³ Podobno ostro se je odzvala na pobudo o spravi deklaraciji, saj »nas ni sram svoje zgodovine in je ne nameravamo oziroma nočemo pozabiti«.¹⁰³⁴ V podobnih tonih je stranka tudi zanikala svojo protikomunistično usmeritev, ki jo je glasno razglašala pred volitvami 1992, a se je v času pacifikacije stranke izgubila. Tako je bila SNS resolutno proti sprejemu t. i. lustracijskega zakona.¹⁰³⁵ Predlagani zakon so označili za »staliniščno skropucalo«, predvsem pa so poudarili nekompatibilnost pogledov s stranko SDS, ki je ostala strankin glavni ideološki nasprotnik.¹⁰³⁶

1030 V SNS so bili prepričani, da gre za »zgodovinsko poslanstvo«, in poudarili, da gozdov ne bi smeli prepustiti tujcem in Rimskokatoliški cerkvi, »ki je prav tako tujka«. – Jelinčič: Referendum o gozdovih – »zgodovinsko poslanstvo«.

1031 Vsebina referendumskega vprašanja ZLSD v določenih točkah v neskladju z ustavo.

1032 SNS za zaščito slovenskih podjetij pred prevzemi tujcev.

1033 SNS odločno nasprotuje zoper odločbo ustavnega sodišča o rehabilitaciji vojnih zločincev.

1034 Jelinčič proti deklaraciji o spravi.

1035 Ta se je naslanjal na resolucijo 1096 Parlamentarne skupščine Sveta Evrope, ki je zahtevala odpravo posledic nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov.

1036 Pahor in Jelinčič o predlagani lustraciji.

Posebno poglavje v strankinem delovanju predstavljajo vprašanja odnosov s tujino. Glavnina strankinih sporočil in poslanskih vprašanj je bilo uperjenih proti sosednji Republiki Hrvaški,¹⁰³⁷ ta sčasoma nadomesti notranjepolitično vprašanje »južnjakov«, ki je zaznamovalo začetno obdobje strankinega delovanja. Konstantno zaostrovanje odnosov s Hrvaško je ostalo stalnica do današnjih dni, seveda pa zavzemanje za mejo na reki Mirni ni ostalo zgolj v domeni SNS.¹⁰³⁸ Odnosi z Republiko Avstrijo so v tem obdobju malce manj izpostavljeni, saj obdobje koroškega deželnega glavarja Jörga Haiderja pride v prvi plan malce kasneje, zato so strankarske intervencije večinoma uperjene k zaščiti slovenske manjšine in polemikam o državnih simbolih. Pri tem je jasno viden tudi narodnoobrambni pogled:

»Vpliv nemškega lobija je izredno močan. Germanizacija prodira v Slovenijo zelo subtilno, preko določenih zvez in povezav, ki jih vodijo uradniki, nekateri ugledni člani sodne veje oblasti. V zvezi s tem je naša stranka postavila poslansko vprašanje, ali se lahko ustavni sodnik zavzema za ustanovitev avstrijske manjšine v Sloveniji. Poleg tega pa nemške in avstrijske firme, predvsem zavarovalnice, ki na Štajerskem že pobirajo oziroma dajejo zavarovalnine. Kot hipoteke jemljejo zemljišča na našem ozemlju, s tem da imajo vmes slamnatega moža in čakajo na naš vstop v Evropo, da bodo izstavile papirje.«¹⁰³⁹

V ta kontekst sodi tudi zavzemanje stranke za priznavanje manjšinskega statusa zgolj ustavno določenima madžarski in italijanski narodni skupnosti, medtem ko si »posredovanje« pri vpisu slovenske manjšine v hrvaško ustavo pripišejo kot velik uspeh.¹⁰⁴⁰ Priznanje statusa t. i. staronemški manjšini seveda zavračajo,¹⁰⁴¹ saj kljub premikom v interpretaciji vloge »Neslovencev« nikakor ne morejo priznati precedensa, ki bi omogočil pridobitev pravic manjšini slovenskih državljanov iz nekdanjih jugoslovanskih republik.¹⁰⁴² Zelo skeptičen pogled je stranka imela tudi glede odnosov z Republiko Italijo, kjer se je predstavljala kot zaščitnica interesov slovenske manjšine.¹⁰⁴³ V tem kontekstu ni nepomembno poudarjanje vrednot organizacije TIGR, ki je zapisano v programu stranke, tudi zato, ker je Zmago Jelinčič v sorodstvenih povezavah z enim od njenih ustanoviteljev

1037 Pobud in napadov na »nesposobno« slovensko politiko pri vprašanju urejanja odnosov s Hrvaško je bilo veliko, provokativno obnašanje pa je za stranko bilo domoljubno dejanje. Ob izobešenju slovenske zastave na Savudrijskem rtu avgusta 1998 je tako Zmago Jelinčič zapisal, »da v slovenskem narodu še ni zamrla svobodomiselna zavest«. – Jelinčič: Pogovori na Mokricah pokazali nesposobnost slovenskih pogajalcev in Jelinčič napisal odprto pismo »neznanemu junaku in slovenski vladi«.

1038 SNS bo vztrajala pri določitvi meje s Hrvaško na reki Mirni.

1039 Horvat, V Slovenijo zelo subtilno prodira germanizacija, str. 6–7.

1040 Slovenska nacionalna stranka preživela selekcijo!, str. 20.

1041 SNS vladi in zunanjemu ministru znova očita nesposobnost.

1042 Protest SNS ob izjavi Mazowieckega.

1043 Koželj, Predsednik SNS Zmago Jelinčič med Slovenci v Italiji, str. 46.

Zorkom Jelinčičem.¹⁰⁴⁴ Podoben narodnoobrambni položaj je zaradi italijanskih pritiskov v času pred začetkom pogajanj¹⁰⁴⁵ o vstopu v Evropsko unijo stranka zavzela ob vprašanju t. i. španskega kompromisa, ki je liberaliziral slovenski trg nepremičnin ali omogočal nakup nepremičnine tujcem.¹⁰⁴⁶ Problematizirala je tudi podeljevanje italijanskih državljanstev slovenskim državljanom, seveda iz istega razloga.¹⁰⁴⁷

V slovenskem političnem prostoru je stranka zlagoma začela nasprotovati vstopu v zvezo Nato¹⁰⁴⁸ in občasno zajadrala na valu precej priljubljenega »antiamerikanizma«, po drugi strani pa je Zmago Jelinčič denimo navezoval zelo tesne stike z Izraelom.¹⁰⁴⁹ Najbolj presenetljiv obrat je pri stranki pomenilo obdobje zelo srčnega sodelovanja z Zvezno republiko Jugoslavijo. Sledimo mu lahko že od februarja 1995, ko je Zmago Jelinčič predstavil poslansko pobudo za oživitev gospodarskih stikov z ZRJ,¹⁰⁵⁰ ki jo je novembra ob čestitki ZRJ ob podpisu Daytonske mirovne pogodbe razširil še na normalizacijo diplomatskih stikov.¹⁰⁵¹ Vmes v nastopih v srbskih medijih ni pozabil poudariti, da je ZRJ država, »s katero Slovenija nikoli ni imela problemov«,¹⁰⁵² tamponsko Hrvaško pa je označil za »največji vzrok nemirov in nestabilnosti v tem delu Evrope«. ¹⁰⁵³ SNS se je tudi kot edina slovenska parlamentarna stranka postavila na srbsko-črnogorsko stran v času napada sil zveze Nato na Jugoslavijo.¹⁰⁵⁴ Boris Jež je spomladi 1999 prispeval briljantno analizo tega političnega preobrata in ob prisposodbi o zarečenem kruhu spomnil na osem let staro izjavo Zmaga Jelinčiča v časopisu *Tribuna* o tem, da so »nas slovenski politiki že dvakrat prodali Srbom: leta 1918, 1945, sedanja oblast pa nas zgleda želi prodati še tretjič. Proti temu se bomo odločno borili.«¹⁰⁵⁵ Po seriji obiskov ZRJ in sestankov s srbsko vlado »danes v mikrofone govori neki povsem drugi Jelinčič /.../, ki je še pred nekaj leti pripisoval vse tegobe Slovenije ‚južnjaški mafiji‘; nastopa kot prepričan srbofil; Natovo posredovanje razlaga s Clintonovo

1044 Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke, str. 38; Jelinčič, Slovenec sem!, str. 34.

1045 Pucer, Esuli nimajo v Istri kaj iskati, str. 29.

1046 SNS ne podpira španske pobude.

1047 »Tako bomo poleg 185.000 Neslovencev dobili še nekaj tisoč italijanskih državljanov, pravih Slovencev, ki bodo imeli zato, ker imajo dvojno državljanstvo, možnost na veliko kupovati slovenske nepremičnine. Italijanska manjšina v naši državi pa potuhnjeno molči! Tako bodo Italijani skozi zadnja vrata prišli do tistega, kar so hoteli – do naše zemlje!« – Naše domovine ne damo italijanskemu fašizmu!.

1048 Podpis tranzitnega sporazuma med Republiko Hrvaško in zvezo Nato potiska našo državo nazaj na Balkan in pomeni skrajno ignorantsko ravnanje slovenske vlade!.

1049 Zmago Jelinčič v Izraelu.

1050 Jelinčič za oživitev gospodarskega sodelovanja z ZRJ.

1051 Jelinčič čestital Beogradu daytonski podpis.

1052 Jelinčič za TV Srbijo o odnosih med Slovenijo in ZRJ.

1053 Srbski tisk povzema pogovor Zmaga Jelinčiča za Radio Kragujevac.

1054 SNS proti preletu letal zveze Nato čez ozemlje Slovenije.

1055 Šuen, Za Veliko Slovenijo, str. 7.

spolno nemočjo, za Slovenijo pa pravi, da bi morala iskati prijatelje v vzhodnem bloku, v Aziji in pri neuvrščenih.« Jež je sicer ta »salto mortale« razumel kot znak razkrajanja stranke in posledico dviga praga za vstop v parlament. Menil je, da je Jelinčič s tem poskusil novačiti novo volilno bazo – priseljence z juga, in to tako, da mu ne bi bilo treba spremeniti strankarskega programa niti sebe. Ob tem pa je bilo javno mnenje jasno, več kot polovica Slovencev je podpirala intervencijo Nata in vstop v to obrambno organizacijo. »Jelinčičev populizem je tako dejansko brez naboja, brez populusa.«¹⁰⁵⁶ Po padcu Miloševićevega režima oktobra 2000 odnosi z novimi oblastmi niso zastali,¹⁰⁵⁷ Zmago Jelinčič pa je našel novo poslovno priložnost za Slovenijo in na povabilo iraškega veleposlaništva na Dunaju odšel v Irak, kjer je SNS podpisala pogodbo o sodelovanju pri pridobivanju poslov v Iraku z režimsko stranko Baath.¹⁰⁵⁸

V obdobju pred letom 2000, ko se je tako rekoč celotni slovenski politični establišment brez pomislov zedinil ob projektu vstopa v Evropsko unijo (in zvezo Nato) kot glavni prioriteti slovenske politike, je Slovenska nacionalna stranka v državnem zboru plula proti toku. Aprila leta 1997 je tako bila SNS edina parlamentarna stranka, ki je izrazila zadržke pri izjavi o skupni podpori za vključevanje v zvezo Nato.¹⁰⁵⁹ Enako je bilo tudi pri podpisu medstrankarskega sporazuma o sodelovanju pri vključevanju Slovenije v Evropsko unijo.¹⁰⁶⁰ Leto dni kasneje je članstvo Zmaga Jelinčiča v pridruženem parlamentarnem odboru Evropskega parlamenta povzročilo protest SDS in SKD, ker naj bi razpihoval »narodno sovraštvo in nestrpnost do nekaterih evropskih držav«.¹⁰⁶¹ Pri vsem tem je zanimivo dejstvo, da se evroskepticizem mnogo bolj odkrito pojavlja v medijskih objavah stranke, v samih temeljnih dokumentih stranke pa bi o tem težko govorili. V programu iz leta 1991 je ost seveda naperjena proti Jugoslaviji in v prvi programski točki, ki govori o popolnoma samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji, lahko preberemo o potrebi po ustvarjanju pogojev, ki bodo omogočili svobodno vključevanje v združeno Evropo.¹⁰⁶² V dopolnjenem okvirnem programu iz leta 1995 fokus še vedno leži na preprečevanju kakršnihkoli povezav z republikami bivše Jugoslavije, vstop v združeno Evropo pa je še vedno zaželen, vendar pogojen: »brez priklanjanja komurkoli, brez podarjanja slovenske zemlje tujcem in v smislu interesa slovenskega naroda«. O vstopu v kakršnokoli

1056 Jež, Populizem brez populusa, str. 3.

1057 Zmago Jelinčič o odnosih med Slovenijo in ZRJ.

1058 Jelinčič: Irak je pripravljen sodelovati s Slovenijo.

1059 Vse parlamentarne stranke za vstop Slovenije v Nato.

1060 Predsedniki strank o doseženem dogovoru.

1061 SDS in SKD nasprotujeta članstvu Zmaga Jelinčiča v stalni delegaciji DZ v pridruženem parlamentarnem odboru Evropskega parlamenta.

1062 Okvirni program slovenske nacionalne stranke.

evropsko združenje ali vojaško zvezo naj bi odločali državljani na referendumu.¹⁰⁶³ Povzetek volilnega programa iz leta 1996 v prvi točki celo govori o »popolnoma samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji v evropskih okvirih«.¹⁰⁶⁴ Leta 1995 SNS pozdravlja sodelovanje Slovenske vojske v organizaciji Partnerstvo za mir in postopno vključevanje v obrambni sistem Nato. V tretji verziji programa iz leta 2000 se dikcija povsem spremeni:

»Zato bomo tudi v bodoče nasprotovali podpisom raznih vojaških ali gospodarskih sporazumov, ki so Sloveniji v škodo in katerih tolmačenje bi lahko Sloveniji krnilo samostojnost in neodvisnost ter ozemeljsko integriteto. Smo proti nesmiselnemu in nepremišljenemu vstopanju Republike Slovenije v Evropsko unijo, kajti že sedanje študije in razprave kažejo, da Slovenija od vstopanja v EU, kakršnega zagovarja sedanja vlada, ne bi oziroma ne bo imela nobene koristi. Prepričani smo, da Slovenija ne potrebuje novega gospodarja iz Bruslja, če pa potrebuje sodelovanje, mora biti izhodišče za to sodelovanje enakopravnost, enakovrednost in pa spoštovanje soperpartnerjev.«

Referendum o teh vprašanjih je označen kot »neodtujljiva pravica slovenskega naroda«, medtem ko je v poglavju o vojski tudi jasno povedano, da »Slovenska nacionalna stranka nasprotuje vstopanju v organizacijo Nato«.¹⁰⁶⁵ Program stranke tako z zakasnitvijo sledi njenemu dejanskemu prilagajanju novim izhodiščem, veliko bolj ažurno pa se stranka prilagodi novim razmeram po vstopu Slovenije v EU in Nato ter leta 2005 v prvi člen programa resignirano zapiše: »Dejstvo je, da smo nasprotovali vstopu Republike Slovenije v Evropsko unijo in zvezo Nato, državljani pa so se na referendumu odločili za vstop oziroma pristop v obe integraciji in ti dve demokratični odločitvi večine spoštujemo, vendar pa bomo stalno bedeli nad tem, da bo izhodišče za sodelovanje enakopravnost, enakovrednost in spoštovanje vseh partnerjev.« Nekoliko manj racionalno, a s stališča stranke nedvoumno logično, pa ažurirani program govori o pričakovani vlogi zveze Nato v slovenski obrambni ali celo zunanji politiki, saj so izrazili pričakovanje, »da bo le ta (zveza Nato – op. J. H.) v skladu s 5. členom washingtonskega sporazuma pomagala pri ohranitvi integritete slovenskega ozemlja in onemogočila agresivne težnje sosednje Hrvaške«.¹⁰⁶⁶

1063 Dopolnjeni okvirni program Slovenske nacionalne stranke, str. 38.

1064 Povzetek programa SNS.

1065 Program stranke.

1066 Čistopis dopolnjenega in aktualiziranega programa Slovenske nacionalne stranke, sprejetega na 7. kongresu stranke na Brdu pri Kranju, 21. 5. 2005.

Vladna kriza, ki je izbruhnila spomladi leta 2000, je odnesla vlado Janeza Drnovška.¹⁰⁶⁷ Preden je bilo znano, kdo to bo, je stranka javno naznanila, da bo podprla mandatarja desnice, saj »sedem let in pol podpiranja vladavine Drnovška in LDS ni prineslo nič dobrega niti SNS niti Sloveniji.«¹⁰⁶⁸ Strankino mnenje pa se je spremenilo v trenutku, ko je bilo znano ime novega kandidata za mandatarja, to je bil argentinski Slovenec dr. Andrej Bajuk, ki je deloval kot simbol ideologije, proti kateri je stranka v prejšnjih letih nastopala.¹⁰⁶⁹ A stranka tudi tokrat ni bila enotna, pomisleke je imela Polonca Dobrajc, kar se je odražalo v neenotnem glasovanju v državnem zboru in izstopu poslanke iz poslanske skupine.¹⁰⁷⁰ Njen glas je bil na koncu odločilen za potrditev kratkotrajne vlade strank slovenske pomladi, ki je mandat nastopila pol leta pred rednimi volitvami.¹⁰⁷¹ 15. oktobra 2000 je stranka na volitvah ponovno preseгла prag za uvrstitev v državni zbor in v njem imela štiri poslance.

Po volitvah se je vzpostavila levosredinska vlada,¹⁰⁷² proti kateri je stranka nastopala izrazito kritično, predvsem na račun po njihovem mnenju mlahavega vodenja zunanje politike, kjer je opozarjala predvsem na težave s Hrvaško. V že znanem slogu stranke, »ki pove stvari, tako kot so«, so ob sporni hrvaški enostranski razglasitvi enotne ribolovne cone v izjavi povzeli vse argumente o mejnem sporu in odnosi z Republiko Hrvaško, ki so na dnevnem redu SNS še danes: »Na samovoljo Hrvatov in njihovo jasno namero ,storiti, kar hočemo‘ smo v poslanski skupini SNS ves čas jasno opozarjali. Dejstvo je, kar se je že nekajkrat izkazalo tudi že v praksi, da se glede na vedenje Hrvaške ne moremo in ne smemo zanašati na obstoječe mednarodne smernice, ki jih spoštujejo demokratične države, kot tudi ne na mednarodno pravo in ,dobre‘ sosedske odnose.«¹⁰⁷³ Osnovne usmeritve stranke so ostajale podobne, predvsem v kontekstu pričakovanega vstopa Slovenije v Evropsko unijo in zvezo Nato, kjer se je, kot je napovedala v programu, pridružila k pobudi za razpis referendumov.¹⁰⁷⁴

Glasno poudarjanje stališč, ki niso bila usklajena s pogledi ostalih strank, pa stranki ni pripomoglo k učinkovitosti ali vplivu na sprejemanje političnih odločitev. V skoraj treh letih so tako vložili več kot 20 zakonskih predlogov, a

1067 SNS: Proti zaupnici Drnovšku in za predčasne volitve.

1068 Jelinčič: SNS bo podprla »pomladnega« mandatarja.

1069 SNS: Bajuk naj se odreče argentinskega državljanstva.

1070 Jelinčič: Poslanca Polonca Dobrajc že nekaj časa ni več članica SNS.

1071 E. Ž., Polonca Dobrajc.

1072 Zaradi odhoda Janeza Drnovška s čela vlade ob kandidaturi za predsednika države se je na sredini mandata vlada v podobni sestavi ponovno vzpostavila pod vodstvom dotedanjega finančnega ministra Toneta Ropa.

1073 Jelinčič: razglasitev ERC pričakovana; SNS zahteva odločnejši nastop Slovenije.

1074 SNS se pridružuje pobudi za razpis referendumov o EU in Nato.

niti za enega niso dobili podpore koalicije, ter se brez posebne samokritike pritoževali, »da vlada zakonske predloge presoja po tem, kdo jih je vložil in ne po vsebini«. ¹⁰⁷⁵ Določena vprašanja so imela jasen znak populističnega delovanja, kot je na primer večkrat ponovljeni predlog SNS za povišanje kazni pri spolnih deliktih ali v ljudskem besednjaku »kazni za pedofile in posiljevalce«. ¹⁰⁷⁶ Utečena praksa postavljanja poslanskih vprašanj je omogočila večjo vidnost strankinih stališč, na poslanca jih je v povprečju postavila več kot sto.

K širši sprejemljivosti političnih stališč stranke, velikokrat je bila pri njih namenoma osamljena, ni pripomogel obujeni šovinizem. Poleg podpihovanja slabih odnosov s Hrvaško je v tem obdobju na tapeti bila nova skupina, ki je nadomestila nekdanje »južnjake«. Govorimo o fenomenu t. i. »izbrisanih«, oseb ki jih je Ministrstvo za notranje zadeve februarja 1992 nezakonito izbrisalo iz registra stalnih prebivalcev in so bili obravnavani kot tujci, ki nezakonito prebivajo v Sloveniji. Izbris je prizadel več kot 25.000 oseb, ki so imele republiško državljanstvo ene od drugih jugoslovanskih federativnih republik in stalno bivališče v Sloveniji. V stranki SNS, kjer je tema revizije rednega podeljevanja državljanstev državljanom iz drugih republik do tedaj že izzvenela, so imeli do teh vprašanj najmanj ali nobenega razumevanja. SNS je tako predloge vladajoče koalicije, ki je poskusila delikatno vprašanje reševati s predlogom tehničnega zakona, ostro napadala, ¹⁰⁷⁷ poskusila pa je tudi s svojim predlogom zakona. ¹⁰⁷⁸ V strogo populistični drži se z odločbo ustavnega sodišča v primeru »izbrisanih« ni strinjala in je trdila, da »nikoli niso bili izbrisani iz nobenega registra, ampak samo niso bili vpisani v register državljanstev, ker tega niso hoteli /.../, gre v veliki meri za ljudi, ki so nasprotovali osamosvojitvi Slovenije in so se borili proti osamosvojitvi, nekateri celo z orožjem v rokah«. ¹⁰⁷⁹ Uvodoma sem omenil, da so strankina retorika in njena dejanja kdaj tudi prestopili mejo družbeno sprejemljivega, a je z njimi tudi kovala politični kapital, saj je tako večji potencialni volilni bazi pokazala, da ostaja nepopustljiva in radikalna. ¹⁰⁸⁰ Tako je v trenutku, ko je skupina »izbrisanih« med gladovno stavko leta 2005 prišla v državni zbor na pogovore s poslanci, na vratih poslanske skupine visel plakat, na katerem je pisalo: »Vsi izbrisani vabljeni na ples, igral vam bo Jelinčič na puško mitraljez!!!!« ¹⁰⁸¹ Druga skupina državljanov, ki se je izkazala za dobrega grešnega kozla pri pridobivanju

1075 V SNS menijo, da vlada ignorira njihove zakonske predloge.

1076 SNS poziva vlado, naj zviša zaporne kazni za področje spolne nedotakljivosti.

1077 SNS: Bohinčeve izjave o zakonu o izbrisanih so zavajanje javnosti.

1078 SNS predstavila svojo različico ustavnega zakona o izbrisanih.

1079 SNS: Državni zbor naj zavrže sklepe ustavnega sodišča v primeru izbrisanih.

1080 Tako se je izkazalo tudi na referendumu o tem vprašanju, kjer je sicer le dobrih 30 odstotkov volilnih upravičencev predlog tehničnega zakona zavrnilo s 95-odstotno večino. – Večina proti tehničnemu zakonu o izbrisanih.

1081 Kazenska ovadba zaradi nestrpnosti.

političnih točk, so bili Romi. V kasnejšem obdobju je zaradi odmevnosti romske problematike pri Ambrusu sicer to bilo bolj v ospredju. SNS je problematizirala uvedbo romskega predstavnika v dvajsetih lokalnih skupnostih, predvsem ker naj ne bi šlo za stalno naseljeno populacijo, temveč za »migrantsko populacijo, ki se seli iz kraja v kraj«. ¹⁰⁸² Javnost je poskušala mobilizirati s predlogom zakona o urejanju romske problematike, v javnih nastopih pa je Rome označevala s slabšalnimi izrazom »Cigani«. ¹⁰⁸³ Cilj je bil dosežen, razprava v državnem zboru ob obravnavi zakona je bila dan nabiranja političnih točk:

»Čeprav so poslanci LDS menda hoteli ravno nasprotno, so z zahtevo, da se o zakonu Jelinčičeve stranke opravi splošna razprava, prav nacionalistom in njihovim ciničnim idejam omogočili sončenje pod žarometi televizijskih kamer. Nič čudnega ni, da se je prvak SNS na zasedanju parlamenta zadovoljno hahljal v kozjo bradico, saj so mu prav liberalci omogočili glavno vlogo v predstavi, med katero si je v svoj politični klobuk nabral novih političnih točk med ljudmi.« ¹⁰⁸⁴

A glede na to, da je bilo to obdobje konkretnjšega odpiranja slovenskega trga in tujih investicij, je pomembno iz tega obdobja poudariti gospodarske koncepte SNS. V okvirnem programu iz leta 1991 so lapidarno zapisani in v duhu časa govorijo o ukinitvi »velikih industrijskih kompleksov bazične industrije« brez možnosti za ekonomsko preživetje, ¹⁰⁸⁵ prednost pa naj bi imele ekološko bolj vzdržne panoge. Veliko bolj jasno je zvenel povzetek strankinih gospodarskih idej iz tega časa, »Slovenija naj bi se pri razvoju zgledovala po singapurskem receptu oziroma po razvojni filozofiji uspešnih azijskih držav, ne pa da se v Slovenijo prenašajo izkušnje z nemškega in italijanskega prostora«. ¹⁰⁸⁶ Tuji recepti, in to ne vedno najbolj uspešni, so zapisani tudi v kasnejših gospodarskih programih, leta 2000 oziroma 2005 je tako ponujen t. i. »ciprski model, ki bi bil zanimiv za vlagatelje tujega kapitala in koristen za našo državo«. ¹⁰⁸⁷ V vseh programih je jasno zapisano zavzemanje za dosledno uveljavljanje tržnega gospodarstva ob pomislekih ob položaju slovenskega gospodarstva in kmetijstva v evropski skupnosti; SNS je tako leta 2003 v parlamentarno proceduro vložila noveli zakonov o preprečevanju omejevanja konkurence in o prevzemih ter

1082 SNS: Noveli zakona o lokalni samoupravi in o lokalnih volitvah protislovenski.

1083 Gerenčer, »Jelinčič na sodišče zaradi Ciganov«, str. 2.

1084 Poglajen, Pogrevanje Jelinčičevega golaža, str. 5.

1085 Na takšen način je konec leta 1991 stranka denimo ponujala rešitev okoljskega problema v slovenski energetiki, saj bi lahko nemudoma zaprli jedrsko elektrarno v Krškem (ki jo je kasneje zaradi solastništva s Hrvaško problematizirala tudi kot politično temo in varnostno grožnjo) in termoelektrarno v Šoštanju kot najbolj problematični, izpad 40 odstotkov tam pridobljene energije pa bi nadomestili tako, da bi istočasno ugasnili njene največje porabnike, bazično industrijo, »predvsem železarne in Kidričevo«. – Slovenska nacionalna stranka o Jedrski elektrarni Krško.

1086 Kuzmanič, Politični ekstremizem pod Slovenci, str. 53.

1087 Program stranke.

tako »poskušala ‚strezniť slovensko politiko, da bi pristopila k zakonodaji, ki bi slovenskim podjetjem omogočala konkurenčnost«. Ob tem so predlagali, da z vstopom v EU Slovenija počaka še osem do deset let in tako pridobi nekaj časa, v katerem bi domače gospodarstvo pripravila za vstop na evropski trg. V programih, ki so veljali po prelomu tisočletja, je zapisan tudi stavek, ki govori o potrebi po vstopanju tujega kapitala, »vendar odprto in urejeno s slovensko regulativo«. Poseben problem in prostor, kjer je demagoško izkoriščen strah pred tujci, pa predstavlja strankina ideja o zaposlovanju domače delovne sile. V prvi polovici devetdesetih let je poglavje o delu nosilo naslov Nezaposlenost v Republiki Sloveniji in govorilo o »Slovencih in Slovenkah ter lojalnih državljankah in državljanih« ter zagotavljanju novih investicij »izključno tam, kjer je domicil delovne sile, pri drugih delovnih organizacijah pa zagotavljanje izključne prednosti slovenskih delavcev«. ¹⁰⁸⁸

Diskrepanca, ki je izhajala iz sočasne zahteve po tržnem gospodarstvu in odprtosti gospodarstva za naložbe po ciprskem vzoru, po drugi strani pa želja po zaščiti »nacionalnih interesov« v kombinaciji z evroskepticizmom, sta prišli na plan v novem tisočletju. Skupaj z zunajparlamentarno liberalno sredinsko stranko Nova, s katero je SNS združevalo zgolj nasprotovanje evropskemu povezovanju ali strah po izgubi dela suverenosti, sta po tem, ko je državni zbor potrdil obvezno preoblikovanje prostocarinskih prodajaln na cestnih prehodih z državami EU v trgovine z normalno obdavčitvijo že pred formalnim vstopom v Evropsko unijo, ¹⁰⁸⁹ zagnali referendumsko pobudo, za katero pa nista pridobili dovolj podpisov. ¹⁰⁹⁰ Drugače pa je bilo pri vprašanju neposrednih tujih naložb v »gospodarsko in narodno infrastrukturo«. ¹⁰⁹¹ Pri tem je SNS, podobno kot več drugih strank, načela debato o slovenskem nacionalnem interesu. Leta 2001 je tako Zmago Jelinčič dejal, da je:

»Slovenski nacionalni interes pereča tema, ki se neposredno dotika Slovenije, vseh njenih državljanov in slovenskega gospodarstva, saj se v tem trenutku vršijo oziroma pripravljajo prevzemi določenih najvitalnejših slovenskih gospodarskih družb, ob tem pa je mogoče zaslediti samo ekonomske interese tujih prevzemnih družb, ki hlepijo po prevzemu slovenskega trga in onemogočanju slovenskih konkurentov.« ¹⁰⁹²

To je izjavil le nekaj dni za tem, ko je SNS poskusila novelirati zakon o preprečevanju omejevanja konkurence tako, da ne bi bile prepovedane »tiste koncentracije podjetij, ki koristijo državi oz. celotnemu gospodarstvu zaradi

1088 Prav tam.

1089 Odločitev o usodi duty freejev – na potezi je parlament.

1090 SNS poziva k zbiranju podpisov v podporo referendumu o PCP.

1091 Okvirni program.

1092 Jelinčič: Morda je zadnji trenutek, da zaščitimo slovenske nacionalne interese.

znanstvenih, gospodarskih, socialnih in nacionalnih razlogov«. ¹⁰⁹³ Stranka je v tem času glasno nasprotovala prodajam podjetij v državni lasti tujim korporacijam, predvsem v primeru farmacevtskega podjetja Lek, ¹⁰⁹⁴ v t. i. pivovarski vojni pa je ostro napadala vlado zaradi prodaje Pivovarne Union belgijskemu Interbrewu in se postavila na stran Pivovarne Laško in znanega načrta o vzpostavitvi slovenskega holdinga pijač. ¹⁰⁹⁵ Enako ostro se je postavila tudi proti vstopu tujega kapitala v slovenske banke in s stranko Nova zagnala zbiranje podpisov za referendum za zakon o začasni prepovedi privatizacije dveh največjih slovenskih državnih bank. ¹⁰⁹⁶ Kljub ne popolnoma koherentnemu programu tako lahko tudi gospodarskopolične ideje SNS povzamemo s »prvo in osnovno programsko usmeritvijo SNS /.../ – dobrobit slovenskega naroda – svoj gospod na svoji zemlji«. ¹⁰⁹⁷

SNS je bila ustanovljena pred 29 leti in je v tem času prehodila dolgo pot, polno zapletov, razkolov, prestopov in sprememb. A spremembe so večkrat bile organizacijske kot pa ideološke narave. Od leta 1991 je v njenih programskih dokumentih prihajalo do sprememb, ki niso bile bistvene narave. Okvirni program stranke je tako lapidaren, da je natisnjen na eni sami strani papirja in vpisan tudi v statut stranke ter načeloma še danes veljaven. Vsi dodatki, ki so z leti spremljali spremembe politične stvarnosti, so večinoma plod dela njenega predsednika, strankarskega šefa z najdaljšim stažem. A tudi najdaljši programski dokument med petimi obstoječimi obsega natančno deset strani, v njem pa s kratkimi poglavji, preprostim jezikom in zgolj načelnimi ali simplističnimi rešitvami stranka nakaže svojo populistično usmerjenost. Iz pregleda programskih dokumentov in natančne analize poročanja o strankinem delovanju, ki ga je omogočil arhiv Slovenske tiskovne agencije, pa se izlušči nekaj bistvenih usmeritev, ki se med seboj večkrat prekrivajo, od neprikrite ksenofobije do suverenističnega evroskepticizma, gospodarskega protekcionizma in doslednega zagovarjanja laicizma. Eklekticizem, ki so ga strankinim stališčem pripisovali, pa se ni omejeval zgolj na to, da je občasno prihajalo do sprememb kurza, denimo ob prvem razkolu, temveč lahko iz poglavij izluščimo tudi teme, ki so dobro zvenele pri nabiranju političnih točk ali pa so bile predmet zanimanja človeka, ki stranko

1093 SNS predlaga spremembe zakona v zvezi s koncentracijo podjetij.

1094 Jelinčič o prodaji Leka, agresiji sovražne Hrvaške in policijski diktaturi vladajoče koalicije.

1095 SNS se zavzema za oblikovanje slovenskega holdinga pijač.

1096 SNS in Nova stranka zbirata podpise za referendum o ohranitvi bank v slovenski lasti.

1097 Okvirni program.

pravzaprav predstavlja. Poleg res osnovnih usmeritev je tako za uspeh delovanja stranke navadno več naredil medijski pomp kot pa striktna svetovnonazorska usmeritev, ki je bila dosledno, kot je nekoč zapel Iztok Mlakar, »levodesne bolj smeri«. ¹⁰⁹⁸

1098 Mlakar, »Politik Gvido«.